

L. HOHOŠ: Vedecko-technická revolúcia a budúcnosť ľudstva. Pravda, Bratislava 1985, 264 s.

Vedecko-technická revolúcia sa stala imanentnou charakteristikou ľudského pokroku. Nadobudla bytostný význam pre pochopenie tendencií súčasného sociálneho vývoja a budúcnosti ľudskej civilizácie. Vedecko-technická revolúcia preniká do všetkých oblastí spoločenského života a poznamenáva každú sféru ľudskej činnosti. Preto pravdivé poznanie úlohy vedecko-technickej revolúcie vo formovaní budúcnosti ľudstva je aktuálnou úlohou marxisticko-leninskej teórie. Poznať podstatu vedecko-technickej revolúcie a prognózovať jej vývoj znamená vlastne poznať rozvoj človeka a spoločnosti.

Z tohto hľadiska treba uvítať prácu L. Hohoša a potvrdiť jej aktuálnosť. Kniha je rozdelená do 7 kapitol. V prvej, nazvanej *Miesto a úloha vedy a techniky v štruktúre výrobných síl*, autor analyzuje a vymedzuje pojmový aparát ako sú „technický pokrok“, „vedecký pokrok“, „vedecko-technický pokrok a rozvoj“, „vývoj a rozvíjanie vedecko-technickej revolúcie“. Zdôrazňuje, že vedecko-technická revolúcia vo vzťahu k spoločensko-ekonomickej formácii je podsystémom systému. Veľký priestor venuje Marxovmu štúdiu dejín techniky od r. 1851 v knižnici British Museum a rukopisu *Zošity o technike* z rokov 1861—1863. Marxovu gnozeologickú definíciu techniky interpretuje v súvislosti s procesom priemyselnej revolúcie. Vo vzťahu techniky a „druhej prírody“ zastáva stanovisko V. P. Tugarinova a techniku ako špecifický sociálny fenomén zaraďuje do spoločenského bytia. Podrobne rozoberá premenu vedy na bezprostrednú výrobnú silu z hľadiska všeobecnej a spoločenskej práce.

Marxova idea „jednej vedy“ nadobúda v podmienkach vedecko-technickej revolúcie naliehavý zmysel: jednotlivé vedné disciplíny sa integrujú (čo neprotirečí diferenciacii) a mení sa postavenie spoločenskovedných disciplín vo vzťahu k materiálnej výrobe. V socializme sa kvalitatívne rozvíjajú všetky spoločenské funkcie vedy.

V kapitole *Dialektika vedecko-technického a spoločenského pokroku* vedecko-technická revolúcia predstavuje základnú charakteristiku súčasnej civilizácie, ale nie epochy. Autor sa stavia na pozíciu antropocentrického zmyslu a hodnotového obsahu kategórie civilizácie: ide o univerzálny vzťah, ktorý abstrahuje od ľudskej individuality, kým kultúra predstavuje univerzálnosť prenikajúcu osobnosťou. Civilizácia odráža špecifické spojenie spoločenskej formy s určitou úrovňou vývoja vedy, stupňom jej spredmetnenia nielen vo výrobe, ale v celej kultúre. Ďalej podrobne rozoberá kategóriu „technologický spôsob výroby“ a rozlišuje tri historické typy, ktoré zodpovedajú jednotlivým typom civilizácie (prisvojovací, agrárny a industriálny). Dejiny technológie nemožno odvodit' bezprostredne zo spoločensko-ekonomických formácií, a preto autor zavádza pojmy „technologická revolúcia“, „výrobná revolúcia“ a „vedecká revolúcia“. Kapitola končí definíciou základného a komplexného kritéria spoločenského pokroku.

V tretej kapitole nazvanej *Človek a zmeny v materiálnej výrobe* sa autor odvoláva na zákon vzrastania úlohy ľudskej subjektivity v podmienkach vedecko-industriálneho technologického spôsobu výroby (L. Hohoš týmto

termínom označuje technológie, charakteristické pre nový historický typ výroby vo vedecko-technickej revolúcii).

Skúmanie materiálnej výroby nemožno oddeliť od skúmania človeka ako zdroja a tvorcu bohatstva spoločnosti. Autor skúma charakter a obsah práce vo vedecko-technickej revolúcii, Marxov projekt všestranného a harmónického rozvoja osobnosti i zmeny v sociálnotriednej štruktúre spoločnosti pod vplyvom vedecko-technickej revolúcie a vystupuje proti zjednodušenému chápaniu univerzality osobnosti.

K problému podstaty vedecko-technickej revolúcie sa dostáva vo štvrtej kapitole, kde interpretuje vedecko-technickú revolúciu ako jednu z kategórií historického materializmu, ktoré hovoria o materiálnom živote spoločnosti. Marxistický výskum vedecko-technickej revolúcie analyzuje z hľadiska prístupu — deskriptívneho (fenomény, ktorých novosť v začiatkoch vedecko-technickej revolúcie bola nápadná), geneticko-komparatívneho (v zmysle Marxovho teoretického dedičstva ide o aplikáciu metódy skúmania priemyselnej revolúcie a vedecko-technickej revolúcie) a systémového (tu sa venuje najmä koncepciám R. Richtu a V. G. Marachova). Ukazuje, že všetky tieto prístupy významne prispeli k dnešnému stavu poznania vedecko-technickej revolúcie. V súčasnosti ide o spojenie systémového prístupu s dialektikou svetového revolučného procesu. Autor rozpracúva myšlienku R. Richtu o dvoch okruhoch rozšírenej reprodukcie vedecko-technickej revolúcie. Zdôrazňuje, že vedecko-technická revolúcia má nielen „sociálne dôsledky“ (týmto pojmom sa označujú obvykle tie stránky procesu, ktoré presahujú rámec výrobných síl), ale aj sociálnu silu a predovšetkým sociálny obsah.

Podstatu vedecko-technickej revolúcie vymedzil na základe narastania úlohy všeobecnej práce v spoločenskej delbe práce, ktorá je nezlúčiteľná s kapitalistickými hodnotovými vzťahmi; ako premenu socialistickej práce na komunistickú, t. j. tvorivú prácu, spôsob sebarealizácie osobnosti; túto podstatu treba spájať s budovaním novej formácie.

Ďalej autor píše o krízových javoch v kapitalistickom svete a prednostiach intenzifikácie za socializmu, načrtáva kontúry rozbehovej fázy a fázy rozvíjania vedecko-technickej revolúcie.

V piatej kapitole ukazuje, že predvídanie a prognózovanie spoločenských procesov je späté so vznikom vedeckej teórie spoločenského vývoja — marxizmu-leninizmu. Venuje sa metodologickej analýze vedeckej predikcie a prognózovaniu, vzťahu prognózovania a plánovania. Ukazuje, že medzi striktnou vedeckou predikciou a prognózovaním nemôže byť dichotómia a pri analýze pôsobenia objektívnych zákonitostí treba brať do úvahy aj aktivitu subjektívneho činiteľa. V záujme prekonania voluntarizmu a fatalizmu musíme brať do úvahy hodnovernosť spojenia exploratívnych a normatívnych prvkov v komplexných prognózach (modeloch), keď exploratívne prvky konkretizujú normatívne prvky a vytvárajú predpoklady pre vedeckú etapizáciu normatívnych cieľov v súlade s napredovaním spoločnosti. Preto sociálne prognózovanie by sa malo stať súčasťou teórie vedeckého komunizmu.

Pri prognózovaní vedecko-technickej revolúcie L. Hohoš upozorňuje na časový horizont, na prognózovanie vývoja technológií a na prognózy socializácie osobnosti, ktoré majú cieľový a normatívny charakter. Upozorňuje na spojenie vedecko-technickej revolúcie so socialistickou kultúrnou re-

volúciou, na perspektívy budúcnosti v podobe pružných automatizovaných výrobných systémov. Na záver kapitoly poukazuje na niektoré reprezentatívne tendencie v literatúre science-fiction.

V predposlednej kapitole sa zaoberá globálnymi problémami ekológie a možnosťami ich riešenia. Vychádza z kategórie „spoločenský problém“ (V. I. Kucenko). Píše o „ekologickej paradigme“ vedy a rozvádza myšlienku V. I. Vernadského o noosfére v spojení s komunizmom. Nesúhlasí s koncepciou V. G. Marachova o „súčasnnej“ a „novej“ vedecko-technickej revolúcii. L. Hohoš tvrdí, že ide o dve etapy jediného procesu vedecko-technickej revolúcie, pretože práve automatizácia umožňuje komplexné riadenie a syntézu prírodných, technických a výrobných procesov v záujme rozvoja človeka.

V poslednej — siedmej kapitole venuje pozornosť vzniku technokratických teórií v USA v tridsiatych rokoch. Poukazuje na spoločnú metodologickú základňu optimistického a pesimistického variantu technologického determinizmu. Nezaobrá sa všeobecne známymi teóriami ekonomického rastu, konverencie a postindustriálnej spoločnosti. Pozornosť venuje vzniku a ideologickým funkciám buržoáz-

nej futurologie (H. Kahn, A. Barry a najmä A. Toffler).

V poslednej časti knihy charakterizuje L. Hohoš vedecko-technickú revolúciu ako primárne spoločenský proces, ktorý si vyžaduje rozvinutú a plnohodnotnú osobnosť. Rozvíjanie osobnosti je však jedinou cestou, ako zabezpečiť, aby sa práca stala prirodzenou potrebou. Keďže človek je hlavným cieľom výroby, technológia, rovnako ako kultúra, sú prostriedkami jeho formovania. Technológia sa stáva kultúrou do tej miery, ako sa neorientuje výlučne na výrobu spotrebných predmetov, ale na rozvoj ľudských bytostných síl a tvorivých schopností.

Knižka L. Hohoša vychádza z dôkladného poznania odbornej literatúry o vedecko-technickej revolúcii. Nie je len zhrnutím doterajších poznatkov, ale snahou o formuláciu a nastolenie nových problémov, ktoré neboli doteraz dostatočne riešené. Zaujímavé a perspektívne je spojenie teórie vedecko-technickej revolúcie s otázkami prognózovania, pri ktorom sa v plnej miere prejavujú základné funkcie marxizmu-leninizmu ako jednotného učenia. Knihu treba pochopiť ako fundovanú výzvu do diskusie, ako náčrt možnej problematiky.

Emil Duda, Peter Velický

FILOZOFICKÉ A METODOLOGICKÉ SÚVISLOSTI VEDY A TECHNIKY

V. GRULICH: Věda a technika ve filosofických a metodologických souvislostech. Svoboda, Praha 1985, 280 s.

Súčasný búrlivý vedecko-technický rozvoj kladie do popredia požiadavku budovať vedu, ktorá by pevne stála na určitých zákonitostiach, princípoch, pravidlách vedeckého poznania a objavovania a ktorá by tak imanentne usmerňovala vlastný proces hľadania. V podtexte celých dejín vedy sa nesie heuristická myšlienka hľadania

nového, lepšieho, prospešnejšieho pre človeka. Aj v pozadí príčinného vzťahu: spoločenská potreba a dozreté objektívne podmienky, v ktorom sa poznatky a objavy rodia, planie prométeovský oheň túžby poznať. Súčasnú vedu však nekvalifikuje len heuristický motív hromadenia poznatkov, ale vzhľadom na určujúci fenomén súčas-